

2. Paul H. Deutsche Grammatik: in 5 Bdn. 2. Aufl. Halle (Saale): Niemeyer, 1955. Bd. V: Wortbildungslehre. 142 S.

3. Wilmanns W. Deutsche Grammatik. Gotisch, Alt-, Mittel- und Neuhochdeutsch. Berlin; Leipzig: Walter de Gruyter, 1930. 2. Abteilung: Wortbildung. 671 S.

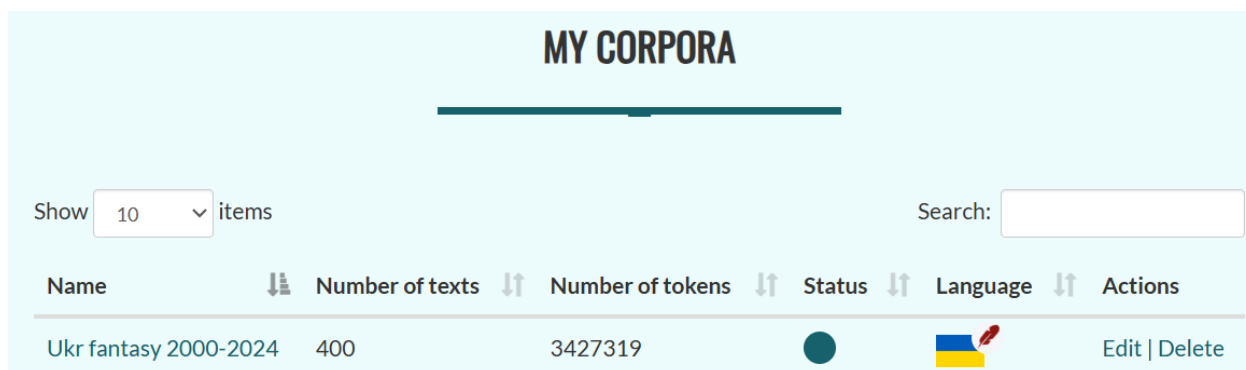
Ольга Бойко
(м. Ерзурум, Туреччина)

КОНЦЕПТ «ХОЛОД / ТЕПЛО» В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ФЕНТЕЗІ (КОРПУСНИЙ ПІДХІД)

В українському літературознавстві майже відсутні дослідження концепту «тепло», субконцептом якого є концепт «холод», який втілює відсутність тепла. Пошук сучасних літературознавчих або лінгвістичних студій, присвячених дослідженню вказаних концептів, дав у результаті в українськомовному академічному просторі лише статтю О. Пригодій, присвячену дослідженню концепта «тепло» у творах Т. Прохаська [10]. Наявні також дослідження сенсорних концептів у цілому (О. Мельничук, Н. Яременко). Тому вважаємо актуальним дослідити лексичне втілення цих концептів у сучасному українському фентезі.

З метою дослідження концептуальної картини світу сучасного українського фентезі (2000 – сьогодення) нами було створено на вебсторінці Корпусомат, яка працює в межах проєкту Clarin [14] власний корпус текстів, який продовжуємо поповнювати. На жаль, технічні проблеми функціонування сайту не дають змоги наразі додавати нові тексти, але цю проблему ми плануємо вирішити майбутнім переносом корпусу на платформу Sketch Engine. До корпусу увійшли як повнотекстові романи, так і тексти-мініатюри з сайтів «Літавиця» і «Зоряна фортеця». Наразі в корпусі наявні 400 текстів і 3 427 319 токенів (див. рис. 1.)

Рис. 1

MY CORPORA							
Show 10 items		Search:					
Name	Number of texts	Number of tokens	Status	Language	Actions		
Ukr fantasy 2000-2024	400	3427319			Edit Delete		

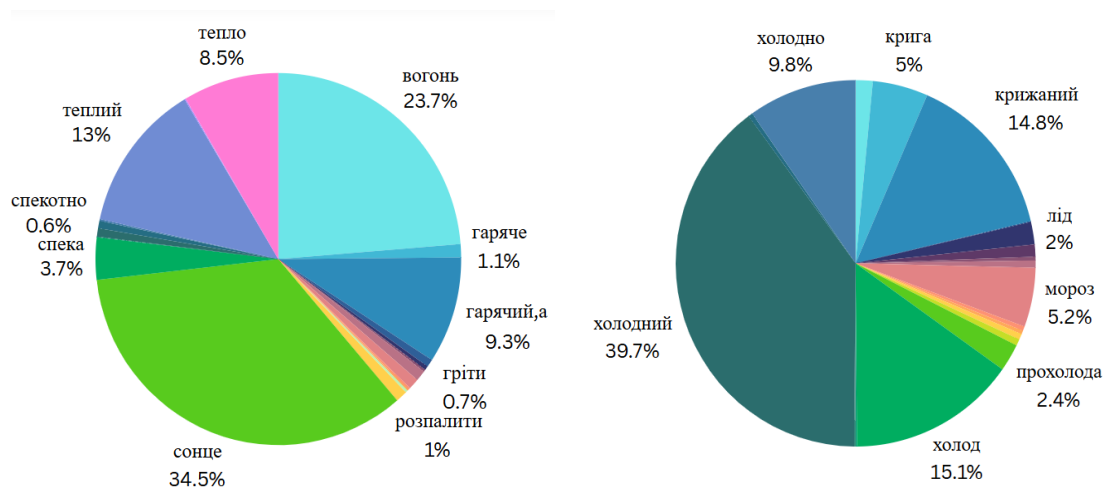
У таблиці 1 в алфавітному порядку розташовано досліджені лексеми.

Таблиця 1

вогонь	847	замерзати	24
гаряче	41	крига	78
гарячий, -а	331	крижаний	232
гріти	24	крижаніти	1
грітися	12	лід	31
жара	1	льодяний	17
жарко	6	мерзнути	5
камін	33	мерзти	10
комин	34	мороз	82
нагрівати	6	морозити	6
нагріти	4	охолоджувати	5
розпалений	8	охолодити	8
розпалити	37	охолонути	9
сонце	1 231	прохолода	38
спека	131	холод	236
спекота	1	холодна	2
спекотливий	1	холодне	2
спекотний	26	холодний	623
спекотно	23	холоднішати	6
тепленький	5	холодно	153

На рис. 2 відображено процентне співвідношення досліджених лексем.

Рис. 2

Відповідно до діаграм ядерними лексемами концепту «тепло» є іменник *вогонь* (847), прикметник *гарячий* (331) та іменник *спека* (131). У цитатах, вибраних із корпусу, спостерігаємо як прямий, так і переносний ужиток ядерних лексем. Незважаючи на те, що у лексеми «сонце» найбільше слововживань (1 231, що становить 4,5 %, ми уналежнюємо її не до ядерної частини концепту, а до периферії, тому що концепт «сонце»

перетинається з концептами «тепло», «світло», «життя»; натомість до концепту «тепло» входять лексеми на позначення інших постачальників тепла, як-от *вогонь* і, опосередковано, *комин* (34 од.), із варіантом ужитку *камін* (33 од.).

Прямий ужиток ядерних лексем, що входять до концептуального поля «тепло»: *...стояли, тримаючись за руки і споглядаючи, як вогонь поглинає село, залишаючи чорне згарище* [12]; *Попереджаю, вода дуже гаряча, – просторікувала Лейла голосом гіда* [3]; *Як роса опадатиме і спека заспокоїться, отоді й підете!* [1].

Переносний ужиток ядерних лексем, що входять до концептуального поля «тепло»:

Злість, ненависть: *Запалали лютим вогнем ті, хто щойно на власні очі бачив загибель своїх* [4]; *Я так її ненавиділа, що мене пекло вогнем, мені хотілося розірвати її на шматки...* [3];

зброя: *Дирижабль плювався вогнем навсібіч...* [3];

емоції: *Серце затріпотіло, мов пташка, і гаряча хвиля збентеження накрила її з головою* [5];

любов: *кохався з Ладодою так само ніжно й віддано, так само гаряче та пристрасно* [7];

життя, енергія: *...притисне її до себе, відчував у своїх руках її гаряче тіло* [3].

Звернімо увагу, що лексема «спека» вживається лише у прямому значенні: «Гаряче, дуже нагріте сонцем повітря; висока температура повітря, нагрітого вогнем, розжареного піччю і т. д.» [14].

До ядра концепту «холод» входять лексеми «холодний» (623), «холод» (236), «крижаний» (232). На відміну від концепту «тепло», до ядра концепту «холод» входять два прикметники і іменник.

Зазначимо, що відповідно до тлумачного словника української мови, слово «холод» має перше значення: «Низька температура навколишнього середовища (повітря, води тощо)» [14]. Лексема «холодний» має таке пряме значення: «Який має низьку або відносно низьку температуру (про повітря, вітер і т. ін.). Отже, спостерігаємо прямий ужиток лексем, що входять до концептуального поля «холод»: *Сина знову затягувало в озеро. Груди сперло від холодної води, кінцівки звело судомами* [15]; *...щоб не напустити досередини вранішній холод та комарів. Сіріє, незабаром світанок* [5]; *Холод, бризки, вода – крижана вода скрізь, у вухах, у роті...* [3].

Розглянемо приклади переносного ужитку лексем, що входять до концептуального поля «холод». У словнику спостерігаємо третє значення слова «холод»: «Безпристрасне ставлення до кого-, чого-небудь; відсутність зацікавлення, цілковита байдужість // Вияв відчуженості, неприязні, ворожості» [14]. Аж у 9 значенні спостерігаємо переносне значення лексеми «холодний»: «Пов'язаний з відчуттям внутрішнього, душевного холоду; який викликає це відчуття» [14]. Лексема «крижаний» має третє тлумачення: «який призводить до заціпеніння; ворожо-холодний, холодно-зневажливий». У фентезійних та фантастичних оповіданнях спостерігаємо ці лексеми у таких переносних значеннях:

страх: ...почувалася незатишно, відчуваючи майже фізично, як всередину гідкими **холодними** щупальцями починає проникати страх [8]; ...він і не помітив би її, якби не цей **холод** у животі, який завжди попереджав його про можливі негаразди [9];

злість, ненависть: Голос Лелі раптом став твердим і **холодним**, як шабля [9]; Її погляд був **крижаний** і лютий [3]; Фіндекано обхопив його руками, відчуваючи, як **страхотлива холодна** лютя аж струшує змученим тілом друга... [2];

байдужість: ...навіть вона здатна кохати, видобути з **крижаного** серця крихітний промінчик ніжності та співчуття? [6];

зброя: Лідниця, жінка з **крижаними** очима та **крижаним** обличчям, дмухала таким **холодом**, що навіть повітря довколо, здавалося, замерзло [7];

смерть: заспокоїлося, наче хтось наказав штормовим хвилям розійтися й оголити **холодне** мертве дно [11]; ...якщо вона обернеться і він знову наштрикнеться на цей **крижаний**, неживий погляд, то тоді все закінчиться... [3].

Отже, бачимо, що концепти «тепло» і «холод» є рівноправними антиконцептами: у перетині семантичних полів, що відповідають за прямі словникові значення, концепт «холод» є повністю полярним концепту «тепло», як такий, що позначає відсутність тепла; в переносних значеннях «тепло» позначає життя і енергію, яскраві емоції; «холод», натомість, відсутність життя – смерть – і відсутність енергії та емоцій. Отже, в цьому аспекті концепти «тепло» та «холод» є полярними. Але семантичні поля на позначення зброї, агресії, ненависті перетинаються: ці емоції можуть бути позначені як через підвищення температури, так і через пониження.

Література

1. Балацька В. Баба Галя та її III. *Інтернет-об'єднання Літавиця*. 2024. URL: <https://litavytsia.com/submissions/baba-halia-ta-ii-shi/>
2. Горностаєва М. *Астальдо*. Електронне видання. 2010. URL: <https://cutt.ly/yjEvLit>
3. Грабовська І. *Леобург. Два романи в одній книзі*. Київ: КМ Букс, 2021.
4. Закохана. Доброго вечора, ми з України! *Інтернет-об'єднання Літавиця*. 2022. URL: <https://litavytsia.com/submissions/dobroho-vechora-mu-z-ukrainy/>
5. Корній Дара. *Гонимарник*. Книжковий Клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2010.
6. Корній Дара. *Зворотний бік світла*. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2012.
7. Корній Дара. *Зворотний бік сутіні*. Книжковий Клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2016.
8. Корній Дара. *Зворотний бік темряви*. Книжковий Клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2013.
9. Оксенік С. *Лісом, небом, водою. Книга 2: Леля*. Київ: Смолоскип, 2017.
10. Пригодій О. С. Концепт тепло як ключовий концепт української лінгвокультури в англійському перекладі твору Т. Прохасько «Спалене літо». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2018, № 33, т. 2. URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v33/part_2/43.pdf
11. Тараторіна С. *Лазарус*. Київ: КМ Букс, 2021.
12. Gradiva G. Одне на двох. *Інтернет-об'єднання Літавиця*. 2024. URL: <https://litavytsia.com/submissions/odne-na-dvokh/>
13. *Korpusomat* (beta). URL: <https://korpusomat.eu/>
14. *Slovnyk.ua*. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnyk.ua/index.php>
15. XeNone. Глибоке озеро. *Інтернет-об'єднання Літавиця*. 2023. URL: <https://litavytsia.com/submissions/hlyboke-ozero/>

Олена Важеніна
(м. Вінниця)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИСЛІВ'ІВ І ПРИКАЗОК У ФРАЗЕОЛОГІЗМИ: МЕХАНІЗМИ ОФРАЗЕОЛОГІЗОВУВАННЯ

У сучасному мовознавстві зростає інтерес до вивчення динамічних процесів, які відбуваються в межах фразеологічної системи мови. Одним із них є трансформація паремій у фразеологізми, або так званий процес офразеологізування. Фразеологізми паремійного походження становлять суттєвий сегмент фразеологічного фонду сучасної української мови, демонструючи тісний взаємозв'язок між паремійною та фразеологічною підсистемами. Цей феномен є важливим об'єктом як фразеологічних, так і паремійних студій, проте в українській лінгвістиці він досі залишається недостатньо дослідженим.